

הנרטיב האישי בהגירה: שני היבטים והשלכות לזהות ולשפה

מיכל שליפר וגדי בן עזר

במאמר מוצע השימוש בחקר הנרטיב האישי כאמצעי שבעזרתו ניתן לשפוך אור על השתלבות מהגרים בחברה הקולטת. ניתוח נרטיבים של מהגרים מראה שהם משמשים אותם כאמצעי להשמעת הקול הייחודי של תרבותם; המהגר המספר את סיפורו האישי מצליח לשקף את הערכים התרבותיים שעליהם הוא מעוניין לשמור בתהליך השתלבותו בחברה החדשה. בנרטיב האישי הוא מציג את תפיסת עולמו ואת המסר שלו לשומע/קורא המייצג את החברה החדשה.

חקר הנרטיב בהקשר הגירה

התעצמות תופעת ההגירה בעולם המודרני הביאה לפיתוחו של תחום מחקרי חדש. תחום זה בודק את הכוחות המשפיעים על התנהגות אוריינית של מהגרים החיים בקרב קבוצות אתניות אחרות. במאמר זה אנו מציעים את השימוש בחקר הנרטיב האישי כאחד האמצעים שבעזרתם ניתן לשפוך אור על תהליך השתלבותם של מהגרים בחברה הקולטת.

מאפייני הנרטיב האישי

היכולת לספר סיפורים למטרות חברתיות ותקשורתיות מאפיינת את המין האנושי מקדמת דנא. הנרטיב האישי קיים בכל התרבויות ובכל הגלמים. מחקרים מראים שאפילו ילדים קטנים בני שלוש מסוגלים לספר סיפור אישי קצר (Nelson, 1986). סיפור מעין זה מבוסס על היכולת לספר אירועים המבוססים על ניסיון אישי המסתמך על זיכרון אפיזודי וסמנטי (Tulving, 1972). המארגן המרכזי של הסיפור האישי הוא עקרון רצף הזמנים המלווה את הצגת ההתרחשויות. מכאן שסיפור אישי מציג רצף התרחשויות, משמעותיות למספר, שהתרחשו בעבר. סיפור אישי מרתק לנמען הוא, מצד אחד, סיפור המכיל בתוכו רבדים שונים של משמעויות ומסרים ומקרב אנשים לעצמם. מצד שני, סיפור זה מאפשר למספר להבין כיצד הוא נתפס אצל הנמען באמצעות תגובותיו של השומע, הקורא או הצופה לסיפור. הדבר מתאפשר כי הנרטיב האישי יוצר סביבה אינטימית בין המספר לנמען, סביבה המאפשרת לשני הצדדים להגיע להבנה טובה של תהליכים פסיכולוגיים, חברתיים והיסטוריים, במשולב עם תפיסות ייחודיות של הפרט.

ד"ר מיכל שליפר היא חוקרת של אוריינות בסביבות רב תרבותיות ומתמחה בתרבות יהודי אתיופיה. ד"ר גדי בן עזר הוא פסיכולוג קליני ויועץ ארגוני המתמחה בתרבות יהודי אתיופיה.

חוקרים מדיסציפלינות שונות עושים שימוש בנרטיב האישי לצורך מחקר במתודה האיכותית. חקר הנרטיב האישי מאפשר, למשל, להיסטוריון להמשיג תופעות, לסוציולוג ללמוד על עמדות, לפסיכולוג לבדוק משמעויות, לאנתרופולוג להכיר ערכים, סמלים ותמונות, לאיש החינוך לזהות תכנים ודרכי הצגת מידע, ולבלשן לזהות את השימוש הלשוני הייחודי של מושאי המחקר שלו. מספרים שונים, כולל בקולנוע ובטלוויזיה, גילו את קסם הסיפור האישי כאשר בקשו לספר על אירועים או תופעות. לדוגמה: הסרט **רשימת שינדלר** של הבמאי סטיבן שפילברג הצליח לגרום לצופים שונים בכל רחבי העולם לחוש את אימת השואה באמצעות הצגת סיפורם האישי של הניצולים. ניתוח נרטיבים אישיים דורש היכרות מעמיקה עם נורמות וקודים תרבותיים של מושאי המחקר. היכרות זו חשובה, משום שנורמות וקודים אלה משפיעים הן על המתודולוגיה המחקרית והן על פרשנות הממצאים.

ניתוח נרטיבים אישיים של מהגרים

ניתוח נרטיבים של מהגרים מראה שהם משמשים אותם כאמצעי להשמעת ה'קול' של תרבותם; ערכים ונורמות ייחודיים המאפיינים את קהילתם באים לידי ביטוי הן בתוכן הנרטיבים והן בצורתם. לדוגמה: מחקר שניתח נרטיבים אישיים של דוברי יפנית ואנגלית הראה שדוברי יפנית נטו לדבר בתמציתיות על מספר מועט של אירועים בעוד שדוברי האנגלית נטו לפרט ולהרחיב, בעיקר בתיאורי האירוע המרכזי. החוקרים מיחסים את נטייתם של דוברי היפנית לתמציתיות להטמעה של הערך התרבותי הגבוה שחותמו ניכר ביפן בטיפוח סוגת השירים הקצרים המכונה הייקו (Minami & McCabe, 1991; 1995).

בעולם כולו מוקמים מרכזים שבהם נשמרים סיפורים אישיים של מהגרים. ניתוח נרטיבים דבורים או כתובים של מהגרים, בשפת החברה הקולטת, מאפשר זיהוי הקול הייחודי שבתרבות המהגר. קריאה מעמיקה של נרטיבים אלה מאפשרת הצצה אל עולם המהגר, תוך זיהוי ערכים ונורמות עיקריים של תרבותו. המהגר יכול תכנים מעין אלה במיוחד במצבים שבהם הוא רוצה לשקף לחברה הקולטת שערכיו נמצאים בהתנגשות עם ערכי התרבות הקולטת.

מאידך, ניתוח מעמיק של השימוש הלשוני בשפה השנייה של הדובר/הכותב הלא ילידי משקף את הדרך שבה המהגר תופס את יחס החברה הקולטת אל שפתה. לדוגמה: מהגר המניח שדיוק לקסיקלי מאפיין את השימוש השפתי המקובל ינסה לחקות שימוש זה באמצעות בחירה קפדנית יותר של אוצר המלים המתאים לסוגה הסיפורית.

מכלול זה של קולות ופרשנויות הופך את סיפורו של המהגר למעניין ולמרתק יותר בעיני הקורא/השומע, המנסה לחשוף מסרים ומשמעויות הנחבאים במעמקי הסיפור.

אנו רוצים להציע קריאה של סיפורי מהגרים בדרך שתחייב את הקורא לקרוא בין השורות ומעבר להן, לזנוח הנחות ועמדות מקובלות ולאפשר לעצמו להיות 'מופתע'.

שמירה על זהות תרבותית בנרטיבים אישיים

אחד הרבדים של הסיפור האישי של המהגר קשור לעתים קרובות בשאלת זהותו. יש הטוענים שעצם השימוש בשפה השנייה של המהגר, כשפת הסיפור, כרוך בהכרח באיבוד טוטלי של זהותו.

למרות הטענה שעצם השימוש בשפה שנייה גורם לפגיעה בזהות התרבותית, אנו טוענים שמהגר המספר את סיפורו האישי מצליח לשקף את הערכים התרבותיים שעליהם הוא מעוניין לשמור בתהליך השתלבותו בחברה החדשה. מכאן שדווקא הסיפור האישי משמש למהגר דרך לשמור על זהותו באמצעות שילוב תכנים תרבותיים ברבדים השונים של הסיפור. האמצעי שהמהגר משתמש בו לצורך זה הוא בחירת התכנים והתמדות המרכזיות של הנרטיב. כלומר, השמירה על זהות תרבותית כרוכה בשבירת מסגרת התכנים המקובלים בסיפורים אישיים מעין אלה, ובבחירה של תכנים תרבותיים השונים מאלה של התרבות הקולטת. לטענתנו, הנרטיב האישי שבו המהגר הדובר/הכותב מציג את התנסויותיו האישיות הוא אמצעי שבעזרתו הוא מציג את תפיסת עולמו ואת המסר שלו לשומע/קורא המייצג את החברה החדשה. לפיכך, הנרטיב האישי מאפשר התייחסות של המהגר אל עצמו לא בדרך שבה החברה הקולטת תופסת אותו, אלא בדרך המגדירה אותו מחדש, כפי שהוא רואה את עצמו. מכאן שהצורך לספר סיפור אישי מפגיש את המהגר עם חלקים של עצמו שלא השתנו בהגירה כמו גם עם הזרות שלו כפי שהוא תופס אותה. פגישה זו עם השונות של עצמו אמנם מלווה לעתים קרובות בתחושות של כאב, המנוסחות בשפתם האישית של מהגרים כמו, למשל, בעדותם של סופרים מהגרים. משמע: קריאה או האזנה לנרטיבים אישיים של מהגרים, בדרך שאנו מציעים, מאפשרות לקורא הסקרן לגלות כיצד הנקלט מתמודד בדרכו האישית עם שאלת זהותו. זו כוללת היבטים אישיותיים ותרבותיים כאחד, ועשויה להיות שונה מאוד מדרכו של בן התרבות הקולטת לספר סיפור דומה.

שמירה על זהות תרבותית באמצעות שבירת תכנים מקובלים

ברצוננו להביא שתי דוגמאות ישראליות עדכניות והשלכותיהן לזהות ולשפה. חוקרים מדיסציפלינות שונות חקרו נרטיבים אישיים של מהגרים. גדי בן עזר (2002) בדק את סיפורי המסע הרגלי של יהודי אתיופיה. הוא ניסה להבין את משמעותו של המסע בעיני ההולכים והשפעתו על המפגש עם החברה הישראלית. מחקרו ממשיג גם את האופן שבו אנשים מתמודדים עם טראומה אישית וקיבוצית והצורה שבה הם מבנים אותה

לסיפור חיים. במחקר מתגלה גם התהליך שבו סיפורי עדות אישית הופכים למיתוס קבוצתי, המשמש את הקבוצה המהגרת הן בתהליכים בתוכה והן בדיאלוג עם החברה הרחבה יותר.

בן עזר זיהה שלוש תמות מרכזיות שהוא ממשיג כ'ממדי המשמעות של המסע'. ממדים אלה מדגישים אפיונים הפוכים לאופן שבו תופסת אותם החברה הישראלית. יהודי אתיופיה תופסים את המסע בדרך ייחודית משלהם. העולים מרבים לדבר על הסבל הנורא שעברו במשך המסע ובמחנות לסודן והקנה להם 'כרטיס כניסה' לחברה הישראלית. סבל זה בא לידי ביטוי בסיפורים על מקרי מוות, רצח, אונס ואלומות שחוו בדרך. לעומתם, החברה הישראלית רואה את יוצאי אתיופיה כאנשים שלא סבלו במיוחד מאחר שרבים אינם מכירים את הסבל שהיה כרוך במסע. התמה השנייה מתייחסת לכך שיוצאי אתיופיה תופסים את המסע כנובע מזהותם היהודית ומחזק אותה, בעוד שהחברה הישראלית מטילה ספק בזהותם הדתית. התמה השלישית מתייחסת לכך שהעולים מפרטים בסיפוריהם רגעים של גבורה אישית, יוזמה ותושייה שעזרו להם לשרוד ולהגיע ליעדם, בעוד שהחברה הישראלית תופסת את יהודי אתיופיה כחסרי אונים, שניצלו בעזרת המדינה. שלוש התמות מצטרפות בעיני העולים לדימוי אחד, הרואה במסע מעין חזרה על סיפור יצאת מצרים שחוו אבותיהם. בסופו של דבר, סיפור המסע הופך למיתוס המחזק את בני הקהילה ומשמר אותם בדיאלוג עם החברה הישראלית.

מחקרו של בן עזר היה המחקר הראשון מסוגו שעסק בניתוח נרטיבים של מסעות בהגירה ופליטות. שליפר (2003) בדקה נרטיבים כתובים של מהגרים כחלק ממחקר בינלאומי שבדק אוריינות בקרב דוברי שפות שונות (Berman & Verhoeven, 2002). מחקרה של שליפר הוא הדוגמה השנייה שלנו לנרטיב בהגירה. שליפר בדקה נרטיבים כתובים של ילדים ובני נוער ממיצב סוציו-אקונומי נמוך, בני הקהילה האתיופית ושאינם ממוצא אתיופי. הטקסטים עסקו בסיפור אישי, הקשור לבעיות בין אנשים. שליפר הראתה שקיים שוני בתכנים של נרטיבים כתובים של ילדים ובני נוער יוצאי אתיופיה, לעומת חבריהם ילדי ישראל המשתייכים לאותו מיצב סוציו-אקונומי, וכן אלה ממיצב בינוני-גבוה. למרות שכל הילדים קיבלו אותן הוראות לכתוב סיפור אישי, הילדים בקבוצות השונות בחרו לכתוב על נושאים ששיקפו נורמות וערכים של הקהילות שלהן הם משתייכים. לדוגמה, 52% מהילדים בני קהילת המהגרים מאתיופיה בחרו לכתוב על בעיות שהיו קשורות לפגיעה בכבודם. הפגיעה בכבוד הייתה קשורה, בין היתר, בנידוי חברתי, קללות, התנהגות אלימה כלפיהם, ניכור וכד'. נורמת הכבוד ושמירה על כבוד האחר מהווה נורמת התנהגות מרכזית בחברה האתיופית, ומי שעובר עליה נחשב כשובר טאבו חברתי חשוב (בן עזר, 1992). ייתכן אפוא שהמסר של הילדים בני הקהילה האתיופית לחברה הישראלית הוא: 'נושא מרכזי בחוויית החיים שלנו בישראל

הוא הפגיעה היומיומית בכבודנו. הפגיעה קשה לנו ומשפיעה על חיינו הרגשיים ומאכלסת את עולם האסוציאציות שלנו'. או שמא הם אומרים לנו בסיפורים: 'היזהרו בכבודנו, אנחנו פגועים נפשית ופיזית עקב ההתנהגות שלכם כלפינו'. החברה הישראלית, המשתקפת בנרטיבים הכתובים של הילדים בני הקהילה האתיופית, היא חברה לא סובלנית, לא משתפת ואולי אפילו גזענית ודוחה את העולה. לעומת בני הקהילה האתיופית, חבריהם ילידי הארץ, השייכים גם הם למיצב הנמוך, בחרו לחשוף בנרטיבים שלהם מידע לגבי אלימות פיזית המופנית אליהם, בעיקר בקרב משפחותיהם. ההסבר של היועצות הבית ספריות לתופעה זו הוא שילדים ממיצב נמוך רגילים לחשוף בעיות במשפחה בפני גורמים ממסדיים ולקבל מהם עזרה. סביר להניח שזהו גם הנושא הכאוב ביותר עבורם. הקבוצה השלישית במחקר של שליפר מנתה ילדי הארץ שאינם ממוצא אתיופי ומשתייכים למיצב הבינוני-גבוה. ילדים ובני נוער מקבוצה זו התייחסו ל'בעיות בין אנשים' בעיקר כאל קונפליקטים חברתיים בקבוצת העמיתים. אף לא אחד מילדים אלה כתב על בעיות בתוך המשפחה. ייתכן שבקרב ילדים ממיצב גבוה קיים קוד התנהגותי האוסר על חשיפת בעיות בתוך המשפחה לכלל ממצא נוסף מהמחקר הבינלאומי (ראו לעיל) שבדק אוריינות בקרב דוברי שפות שונות, מצביע אף הוא על השפעת ההשתייכות התרבותית על ההתנהגות האוריינית. המחקר הראה שבשבדיה הנבדקים נמנעו לחלוטין מכתובה על בעיות בין אנשים. הסיבה לכך, כנראה, היא שקיימת נורמה חברתית האוסרת דיבור וכתובה על בעיות אישיות. כתוצאה מכך, הוראות הדיבור של הנבדקים השבדיים שונו מעט והחוקרים השבדים לא השתמשו במילה 'בעיות' על מנת לאפשר היענות של הנבדקים לבקשה לספר סיפורים.

נראה, אם כן, שההשתייכות התרבותית משפיעה על בחירת התכנים של נרטיבים אישיים של המהגרים. זאת, בין היתר, מכיוון שנרטיבים אלה נושאים מסר של זהות לחברה הקולטת. תוכני הנרטיבים האישיים משקפים את הערכים והנורמות המרכזיים של תרבות המהגר, שעליהם אין הוא רוצה לוותר בתהליך השתלבותו בחברה החדשה. כמו-כן הם משקפים בחירות אישיות וקבוצתיות של המהגר בתרבות החדשה, תפיסות הדדיות וניסיונות לשנות תפיסות אלה.

השימוש הלשוני בנרטיבים האישיים

המהגר מנסה לשמור על זהותו לא רק באמצעות בחירת התכנים, אלא גם באופן שבו הוא משתמש בשפה הנרכשת. הגירה מחייבת בדרך כלל ויתור על שימוש יומיומי בשפת האם כדרך העיקרית לתקשורת ומעבר לשפה החדשה. משום כך, ההשתלבות בחברה החדשה, בייחוד עבור ילדים ובני נוער, כרוכה לעיתים באובדן שפת האם.

תהליך זה מוכר ומתואר במחקרי 'הגירה ושפה' שנעשו גם בישראל (בן רפאל ועמיתיו, 1994).

הכאב הכרוך בתהליך זה עולה באופן מיוחד מתוך עדויות של סופרים ומשוררים מהגרים, שהגיעו לרמה גבוהה של שימוש בשפה השנייה ולהכרה ציבורית ביכולתם זו. מאיר ויזלטיר ואהרון אפלפלד מתארים בתוכנית הטלוויזיה 'משפה לשפה' את התהליך ה'אלי' הקשור במחיקת שפת האם במהלך רכישת השפה השנייה (אביב, 2004). אפלפלד מתייחס למהגר כאל 'בעל מום הנושא את כאב אובדן שפתו הראשונה'. ויזלטיר אומר: 'בתהליך אליים חיסלתי את הרוסית ונשארתי עם העברית'. אפלפלד מוסיף ומתאר את הכתיבה בעברית כ'חציבה קשה מתוך ההר', וכמאבק מתמיד להגיע לשליטה מלאה בשפה.

מדוגמאות אלה ניתן להסיק שמהגרים ינסו לשמור ככל האפשר על המאפיינים השפתיים המקובלים בחברה הקולטת. המהגר ינסה לסגל כתיבה ו/או דיבור דומים לסגנון הסטנדרטי של כתיבה או דיבור של בני החברה הקולטת. הוא יעשה זאת כדי להצביע על השתלבותו המוצלחת בחברה החדשה. בדרך זו, השימוש הלשוני של המהגר בשפה השנייה עשוי להוות מעין מראה המשקפת את העמדות, היחסים וההתנהגויות של הקולטים כלפי שפתם שלהם. לעתים הקולטים מזהים התנהגויות ועמדות המאפיינות אותם, ומהן הם מעדיפים להתעלם, כאשר הן באות לידי ביטוי בסיפורים האישיים של המהגרים.

שלייפר (2003) הראתה שהשימוש הלשוני של תלמידים בני העדה האתיאופית דומה להפליא לזה של חבריהם הילידים בני המיצב הנמוך. לעומת זאת, השימוש הלשוני הן של המהגרים והן של הילידים מהמיצב הנמוך שונה מזה של חבריהם מהמיצב הבינוני-גבוה. שתי קבוצות המחקר מהמיצב הנמוך כתבו יותר מילים לטקסט בהשוואה לילדים ממיצב גבוה. עודפות לשונית זו אינה מעידה דווקא על כשירות לשונית; ההיפך כנראה הוא הנכון: כשהכותב לא בטוח שהמסר שלו מובן לנמען הוא כנראה מכביר במילים (Blum-Kulka & Olshtain, 1986). כמו-כן הרבו הילדים העולים והילדים מהמיצב הנמוך בטעויות דקדוקיות שבאו לידי ביטוי בעיקר בהתאמה של מין, מספר וגוף. לדוגמה: 'החלונות הפתוחות הם מלוכלכות'. תופעה מעניינת נוספת היא שילדים עולים וילדים ממיצב נמוך נוהגים לבחור מילים שאינן מהוות שגיאה דקדוקית אך צורמות את אוזנו של הדובר הילדי. לדוגמה: ילדה שאמרה 'אישה הסותמת את הפנים שלה' או, בדוגמה אחרת: 'הילדה עדיין פגועה ממני למרות הסליחות'. צרימות הופיעו בסיפור אישי הקשור לבעיות בין אנשים, בעיקר בגילאי התיכון, כחלק כנראה מניסיון מכון של הדובר/הכותב להפיק שפה גבוהה יותר. התופעה מצביעה על כך שהכותב (או הכותבת) הוא בעל מודעות לשפה ויש לו נגישות למילון מנטלי רחב למדי, אך הוא עדיין חסר את הידע המדויק לגבי השימוש המקובל

באוצר מילים זה. תופעה זו אינה מתרחשת אצל בני המיצב הבינוני-גבוהה מקרב ילידי ישראל. אפיון נוסף של השימוש הלשוני של אוכלוסיות המחקר היה השילוב של מילים בשפה נמוכה בטקסטים שלהם מתאים שימוש בשפה רגילה ואפילו גבוהה. לדוגמה, אותה ילדה, שהוזכרה לעיל, המשיכה את המשפט שלה שהכיל צרימה וכתבה: 'אישה הסותמת את הפנים שלה דופקת את עצמה'. שימוש בצירוף 'דופקת את עצמה' מתאים יותר לטקסט דיבורי מאשר לטקסט כתוב. לעומתם הראו הילדים מהמיצב הבינוני-גבוה שימוש נכון במשלב המצביע על מיומנויות פרגמטיות גבוהות המתייחסות להקשר השיח המאפיינות דובר/כותב שפה אורייני.

מדוע ישנה זהות בשימוש הלשוני בין ילדי מהגרים מאתיופיה וילדים ילידים ממיצב נמוך, אך יש שוני בשימוש הלשוני בינם לילדים ילידים ממיצב בינוני גבוה? תשובה חלקית לחלק הראשון של השאלה קלה יותר, מאחר שרוב האוכלוסייה של יוצאי אתיופיה בישראל חיה ולומדת באזורים שבהם מתגוררת אוכלוסייה ממיצב נמוך, והמהגרים מסגלים לעצמם את השימוש הלשוני הרווח במקומותיהם.

התשובה לחלק השני של השאלה קשורה כנראה לעמדות שונות כלפי שפה בקרב משתייכים למיצבים שונים בתוך החברה הישראלית. שליפר בדקה גם את עמדות הילדים מהמיצבים השונים כלפי השפה הכתובה. נמצא שילדים מהגרים וילדים ממיצב נמוך מגדירים כתיבה כמערכת רישום המכוונת להשגת מטרות מעשיות, כמו למלא שאלון מועמדות לעבודה, לכתוב עבודות בבית הספר. ילדים ממיצב בינוני-גבוה מגדירים כתיבה כהליך המכוון בעיקר לפיתוח החשיבה ולהבעה עצמית ומאופיין באוצר מילים עשיר.

אולי כדאי להמשיך לבדוק את ההשערה, המתבססת על הממצאים הקובעים שהדובר/הכותב הילדי מהמיצב הבינוני-גבוה מדגיש את חשיבות המושלמות הסמנטית שבאה לידי ביטוי בבחירה באוצר מילים מדויק ומקובל. לעומתו, המהגר וכן המיצב הנמוך מדגישים בעיקר את עצם העברת המסר והרעיון המרכזי, מאחר שהם ממאנים לקבל עליהם את הערך הגבוה המיוחס בשכבות הגבוהות לצורה התקינה והסטנדרטית של העברת המסר. בני המיצבים הנמוכים מייחסים חשיבות בעיקר למה נאמר, בעוד שבני המיצב הגבוה מייחסים חשיבות גם לאיך דברים נאמרים. אם אכן כך הדבר, ייתכן שהשימוש הלשוני של בני המיצבים הנמוכים משקף את דרכם הייחודית לעמוד מול ניסיון התרבות השלטת לנכס לעצמה גם את הדרך בה מושמע קולם האישי של הקבוצות השונות המרכיבות אותה.

לסיכום, נרטיבים אישיים דבורים או כתובים של מהגרים משקפים את התהליכים המורכבים של השתלבות המהגר בחברה הקולטת. מצד אחד, המהגר מאבד במידה רבה את שפת האם שלו ומסגל לעצמו את השימוש הלשוני הרווח בקרב הקהילה שבה הוא חי. מצד אחר, המהגר מנסה לשמור על זהותו באמצעות סיפורו האישי. השמירה

על זהות תרבותית כרוכה בשבירת מסגרת התכנים המקובלים בחברה הקולטת ובבחירה של תכנים תרבותיים אחרים. שבירה זו של הקונבנציה בבחירת התכנים הופכת את הסיפור האישי של המהגר למעניין ולמאתגר. זאת משום שסיפורי מהגרים עשויים להיות מעין מראה דו-צדדי. צד אחד של המראה משקף את תרבות העולים ויחסם לחברה הקולטת. הצד השני של המראה משמש בבואה של עמדות ותפיסות של החברה הקולטת את המהגר, ומשקף באמצעות השימוש הלשוני את עמדות החברה הקולטת כלפי שפתה.

תקוותינו היא כי מחקרים נרטיביים נוספים בקרב עולים/ מהגרים יסייעו לחשוף את הרבדים השונים בתהליך המתרחש אצל בני קבוצות שונות העוברים לישראל, ויסקו הבנה טובה יותר לגבי אופיה של רכישת זהות ושפה בהגירה.

מקורות

- אביב, נ. (2004). משפה לשפה-תוכנית טלוויזיונית
בן עזר, ג' (1992). **כמו אור בכד**. ירושלים: ראובן מס.
בן רפאל, א', אולשטיין ע' וגייסט, ע' (1994). **היבטים של זהות ושפה בקליטת עולי
חבר המדינות העצמאיות**. ירושלים: המכון לחקר הטיפוח בחינוך.

Ben Ezer, G. (2002b). **The Ethiopian Jewish exodus: Narratives of the migration journey to Israel 1977-1985**. London: Routledge.

Berman, R.A. & Verhoeven, S. (2002). Crosslinguistic perspectives of the development of text-production abilities in speech and writing. **Written Languages and Literacy**, 5 (1), 1-43.

Blum-Kulka, S. & Olshtain, E. (1986). Too many words: Length of utterance and pragmatic failure. **Studies in Second Language Acquisition**, 8 (2): 165-179.

Minami, M. & McCabe, A. (1991). Haiku as a discourse regulation device: A stanza Analysis of Japanese children's personal narratives. **Language in Society**, 20: 577-599.

Minami, M. & McCabe, A. (1995). Rice balls and bear hunts: Japanese and north American family narrative patterns. **Journal of Child Language**, 22, 423-445.

Nelson, K. (1986). **Event knowledge**. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum

Schleifer, M. (2003). Development of written text production of native

Israeli and Ethiopian immigrant schoolchildren and adolescents:
Linguistic and socio-cultural perspectives. Unpublished doctoral
dissertation. Tel-Aviv University

Tulving, E. (1972). Episodic and semantic memory. In E. Tulving & W.
Donaldson (Eds.), **Organization of memory** (pp. 382-403). NY:
Academic Press.